

תוכן עניינים

מבוא	2
פרק א. מדיניות רווחה	4
פרק ב. הקשר בין הון המדינה, מודל הפוליטית המעמדית ומדיניות הרווחה	9
פרק ג. משאבי טבע ועיצוב מדיניות רווחה בהולנד ונורבגיה	11
סיכום	25
ביבליוגרפיה	27

מבוא

מודל הרווחה סוציאל-דמוקרטי – המבוסס בעיקרו על צמצום פערי אי-השוויון בחלוקת המשאבים, מחייב שימוש במשאבים עצומים. המשאבים הללו הניתנים לשירותי רווחה כדוגמת חינוך, בריאות, ביטוח נכות, אבטלה וכדומה לאפשרו לאוכלוסיות חלשות לנהל רמת חיים ראויה ולאפשר את התפתחות החברות החלשות בדומה לאוכלוסיות חזקות יותר (Esping-Andersen, 1990, pp. 95, 108).

ישנה עמדה הגורסת כי עד לשנות ה-90 הולנד הייתה קרובה יותר למודל הסוציאל-דמוקרטי לפיה לאזרחיה ישנה זכות להגנה חברתית אוניברסאלית בלתי מותנית (ישנן דעות שונות כלפי אופי מדיניות הרווחה של הולנד – ודיון זה יוצג בהרחבה בפרק ג' במקרה הבוחן על הולנד) (Van Oorschot, 2006, p. 58; Van der Veen, & Trommel, 1999, pp. 290-291). מדיניות הרווחה של הולנד הגיעה לשיא השקעה בראשית שנות ה-90 והיא נאמדה ב-27.6% מהתוצר לאומי גולמי (תל"ג) (בהשוואה ל-15-20% בקרב יותר מדינות מערב אירופה). מדיניות זו התאפשרה מפאת גילוי מרבצי האנרגיה במדינה שאפשרו למדינה לצבור משאבים פיננסיים גדולים ולחלק אותם בחזרה לאזרחיהם בצורת מדיניות רווחה (Van Oorschot, 2006, pp. 59-62).

נורבגיה גם-כן מוגדרת כבעלת משטר רווחה סוציאל-דמוקרטי מפאת הקריאה של המדינה לשוויון כלכלי בין האוכלוסיות, והן מפאת מידת ההסכמה הפוליטית הגבוהה במדינה כלפי גביית מיסים גבוהים לצורך מימוש שוויון וסולידריות חברתית (Esping-Andersen, 1990, p. 108). נורבגיה מקצה כ-20-25% מהתוצר הלאומי הגולמי שלה לטובת שירותי הרווחה המבוססים במידה רבה גם על משאבים הטבע במדינה (Adema, Fron, & Ladaique, 2011, p. 11; Eriksen, 2003, p. 445; OECD, 2019).

למרות כי הולנד ונורבגיה ניהלו לאורך זמן מדיניות רווחה סוציאל-דמוקרטי התגלה פער משמעותי בין השפעת המדיניות של הולנד לבין נורבגיה. בהולנד אזרחים רבים מהמדינה ניצלו את מדיניות הרווחה האמורה, ושיעור דורשי קצבאות המחלה והנכות בהולנד הגיע ל-880 אלף בראשית שנות ה-90, גבוה באופן ניכר ביחס לכל מדינה מערבית אחרת (מבחינת יחס גודל האוכלוסייה). שיעור דורשי דמי האבטלה שילש את עצמו בין השנים 1975-1985. באופן פרדוקסאלי דווקא שירותי הרווחה הסוציאל-דמוקרטיים בהולנד שנבעו מהעושר של המדינה, הם אלה שהובילו לניהול כלכלי ורווחתי לקוי (Van der Veen, & Trommel, 1999, pp. 290, 293-294; Van Oorschot, 2006, p. 59).

כתוצאה מניהול כלכלי כושל של מדיניות הרווחה, הולנד החלה לעצב מחדש את מדיניות הרווחה והיא זנחה את המודל הסוציאל-דמוקרטי ועברה למודל הרווחה הליברלי, או לדעת אחרים למודל שמרני (ישנו דיון מפותח אודות אופי מודל הרווחה הנוכחי של הולנד וזה יוצג בפרק ג') (Esping-Andersen, 1990, pp. 107-108; Van Oorschot, 2006, p. 60). מאידך, נורבגיה, נותרה עם מדינות רווחה סוציאל-דמוקרטי כתוצאה מניהול ראוי יותר של משאבי הטבע ומדיניות הרווחה במדינה (Eriksen, 2003, p. 447; Iacono, 2019, p. 71; Larsen, 2006, p. 619, 628; OECD, 2019).

שאלת המחקר: מהן השפעות של זמינות המשאבים הטבעיים על מדיניות הרווחה במדינות מערביות מתועשות דמוקרטיות? העבודה תבחן את השאלה דרך המקרים של הולנד ונורבגיה. הניתוח יבוצע באמצעות שתי גישות תיאורטיות: גישת הפוליטיקה המעמדית וגישת מדיניות רווחה סוציאל-דמוקרטי, וזאת בכדי להסביר את מדיניות הרווחה של שתי המדינות, האופן שבו משפיעה מדיניות זו על המדינה, הכלכלה והחברה, וההשפעה של נגישות של המדינה לעושר רב המבוסס על משאבים טבעיים (ולא בהכרח על גביית מיסים מהציבור) על עיצוב מדיניות הרווחה במדינה.

פרק א. מדיניות רווחה

מטרת הפרק היא להציג את הטיפולוגיה של אספינג-אנדרסן בנושא מדיניות הרווחה: סוציאל-דמוקרטי, שמרני וליברלי לפי הטיפולוגיה של; וכן מודל הפוליטית המעמדית המסביר את התפתחות מדיניות הרווחה. גישות ותיאוריות אלו יאפשרו להסביר מאוחר יותר בעבודה את מאפייני מדיניות הרווחה של הולנד ונורבגיה – שימשו כמקרה הבוחן בעבודה.

החוקר אספינג-אנדרסן (Esping-Andersen, 1990) מגדיר שלושה סוגים של מדיניות רווחה: סוציאל-דמוקרטי, שמרני וליברלי. המודל הסוציאל-דמוקרטי מבוסס על עיקרון השוויון החברתי שבו האזרחים ייהנו משירותים חברתיים בצורה שווה כמו חינוך, בריאות, תמיכה כלכלית וכדומה שיאפשרו לאוכלוסיות חלשות לחיות חיים נורמטיביים ולאפשר את התפתחות החברות החלשות בדומה לאוכלוסיות חזקות יותר. הכוונה היא ליצור שוויון הזדמנויות בסביבת השוק ולאפשר רמת חיים תקינה של התושבים (Esping-Andersen, 1990, pp. 95, 108).

במסגרת מודל הרווחה הסוציאל-דמוקרטי, אוכלוסיות מקבוצות סוציו-אקונומיות שונות נהנות כולן מזכויות חברתיות דומות לאוכלוסיות אחרות, ואין הבדל בין המעמדות השונים בחברה כמו למשל מעמד הפועלים מול הצווארון הלבן בזכותם לקבלת שירותי רווחה, וכל השכבות משולבות במערכת ביטוח אוניברסאלית במדינה כמעט ללא תלות במבחני הכנסות. מודל זה יוצר סולידריות חברתית, שנועדה לטובת מדיניות רווחה הוגנת, צודקת ושוויונית. הסולידריות מבוססת על כך שרמת החיים של האנשים איננה תלויה לחלוטין בכוח השוק ובהון הכספי שהאדם יוצר, ישנו ביטול של הסטיגמות החברתיות בכך שכולם זכאים לאותם שירותי רווחה, כולם תלויים במדיניות זו וכולם משלמים למדינה בצורת מיסים או הפניית משאבי לאומיים, לטובת שירותי הרווחה. הנגישות לשירותים אלה יוצרת שוויון הזדמנויות הוגן וצודק לכל התושבים, ואנשים ממעמד חברתי נמוך נהנים ממשאבים לאומיים שונים בכדי שאלה יוכלו לנהל רמת חיים מקובלת ומוסכמת מבחינה חברתית (Esping-Andersen, 1990, pp. 108-109).

אספינג-אנדרסן (Esping-Andersen, 1990, p. 113) מציין כי הסולידריות האמורה היא למעשה תהליך של דה-קומודיפיקציה, כלומר מדיניות רווחה חברתית המאפשרת ליחידים ומשפחות לקיים רמת חיים רגילה ומקובלת חברתית ללא קשר לביצועיהם בשוק העבודה. אם רמת החיים של האדם תלויה באופן בלעדי בסחורות שהשוק מציע, הרי שרווחתו של הפרט תלויה באופן מוחלט בהיקף ההון הכלכלי שהוא יוצר. כאשר אזרחים תלויים לחלוטין בשוק ובהון שהם יוצרים הם מתקשים ליצור סולידריות וזאת משום שהסביבה הכלכלית שבה הם נמצאים הינה סביבה לא שוויונית מבחינה כלכלית. בתהליך הדה-קומודיפיקציה, זכויות הרווחה לא תלויות בביצועי העבודה של העובד ואין הוא צריך להוכיח רמות הכנסה והישגים. שירותי הרווחה שהאזרח יקבל לא יהיו תלויים בסחורות הקיימות בשוק, אלא במשאבים שהמדינה מספקת לכל התושבים באופן שווה. הדה-קומודיפיקציה איננה משחררת לחלוטין את העובד מהתלות בשוק, אלא היא רק תציע לו הגנה ביטחונית של שירותי רווחה, במידה וזה לא יצליח להגשים אותם בעצמו.

מודל הרווחה הסוציאל-דמוקרטי נועד להתמודד עם תהליכים חברתיים של אי-שוויון בחלוקת משאבים. המודל איננו מתרכז בקישורים אישיים כמו מיומנויות קוגניטיביות או פיזיולוגיות שלעיתים מטיבות עם אדם או פוגעים בו, כי אם ישנה התרכזות במעמדות סוציו-כלכליים, התמקדות בתופעות של קיפוח חברתי מובנה, היעדר כוח מעמדי חברתי ואי-ביטחון. למשל, לרוב חברה מחולקת למעמדות שונים כדוגמת מגדר או הון כלכלי, וזה בתורו יוצרת פערים בולטים בחלוקה של משאבים כמו כסף, חינוך, בריאות וכדומה, ובכך הדבר מנציח מעמדות חזקים ומשמר אזרחים מסוימים במעמדות חלשים. גישת הסוציאל-דמוקרטי מאפשר ליצור תנאי מחייה מינימאליים הוגנים המאפשרים נקודת זינוק שוויונית, הוגנת וצודקת לכל האוכלוסיות במדינה.